

KICSI SÁNDOR ANDRÁS

Verlaine: Gaspard Hauser dalol

Összefoglalás ♦ *Az ún. haláljelek állításának szokása kapcsán emlékezik meg a szerző Kaspar Hauserről, arról a rejtélyes fiatalemberről, aki 1828-ban tűnt fel Nürnberg városában, s érdekelte ki különös sorsával a halála emlékeképp felállított emlékoszlopot. Paul Verlaine egy 1873-ban írt versében alakját a korába nem illeszkedő furcsa idegen szimbólumaként idézi fel. A költeményt többen is tolmácsolták magyar nyelven, ezeket a fordításokat mutatja be a szerző, s nyújt történeti adalékokat a vers minél jobb megértéséhez.*

1990-ben jelent meg a „Haláljelek” című válogatás a Liget kiadásában, Kovács Ákos szerkesztésében. Ez a kötet azokkal az utak, vasúti átjárók, folyók, útkereszteződések, alagutak mellett, hegymászó és vadászszerencsétlenségek színhelyein, hídkorlátokon stb. emelt szimbolikus sírjelekkel, halotti emlékjelekkel, haláljelekkel foglalkozott, amelyeket a nem természetes halállal meghaltak hozzátartozói, barátai emelnek a szerencsétlenség színhelyén. Bár korábban is tárgyalták olykor-olykor ezt a témát, az összegezést és meghatározást Kovácstól kaptuk.

Az ókorban még az is előfordult, hogy várost alapítottak haláljelképpen. III. Alexandrosz (Nagy Sándor) lova, a Pórosz indiai király ellen vívott csatában kimúlt Bukephalosz emlékére alapította a mai Pakisztán területén Bukephala városát (Kr. e. 326). Hadrianus római császár a Nílus keleti partján Antinoopoliszt fiúszeretője, a folyóba fulladt Antinoosz emlékére létesítette (130. október 30.).

Szokás haláljelet emelni egyes harcok, merényletek, kivégzések, váratlan – de nem okvetlen erőszakos halállal végződő – haláleseteinek színhelyén is. Süleyman Demirel

török köztársasági elnök magyarországi látogatása alkalmával 1994. szeptember 6-án avatta fel Szigetvároton az itt elesett (1566. szeptember 7.) II. (Nagy és Törvényalkotó) Szulejmán szultán kétméteres bronz emlékművét, amely az uralkodó arcát formázza meg. Itt, a Magyar–Török Barátság parkban állították fel később ellenfelének, Szigetvár hősének, Zrínyi Miklósnak szobrát is. Az utolsó budai pasa, a vár bevételekor elesett (1686. szeptember 2.) Abdur-Rahmán halála helyét emléktábla örökíti meg a Prímás-bástyánál, a Tóth Árpád sétányon. Érsekújvár főterén a kockaköves útburkolatban sötétebb kővel kirakott kereszt jelöli azt a helyet, ahol az áruló Ocskay László brigadérost kivégezték (1710. január 3.). Kecskeméten Katona József halálának helyét (1830. április 16.) szintén megjelölték.

A pesti, Báthory utcai Batthyány-örökmécsest 1926. október 6-án avatták fel ott, ahol Batthyány Lajost a korabeli Újépület (Neugebäude) északkeleti udvarsarkán kivégezték (1849. október 6.). Ami a kivégzett magyar miniszterelnököket és a róluk elnevezett budapesti tereket illeti, a Batthyány tér sem esik túl messze a kivégzés helyétől, a Nagy Imre tér pedig közvetlenül a kivégzés helyszínéül szolgáló épület mellett van. 1853. március 3-án a Ludovika (Ludoviceum) kerek udvarán, a házi kápolnával szemben kivégeztek három magyar szabadsághóst, Noszlopy Gáspárt, Sárközy Somát és Jubál Károlyt. Akasztófaik helyét az 1930-as évek óta vörös mészkőlapok jelölik.

Maradandó haláljel a főleg nagy vagy különös sorsú embereket illeti meg – így jutott Hauser Gáspárnak is (Ráth-Végh, 1964: 81–97). Ez a Kaspar Hauser néven ismert személy 1828-ban jelent meg Nürnberg városának kapujában tizenhét éves fiúként, akit sötét szobában neveltek fel titokzatos emberek, és nem tanult meg beszélni. Miután rátaláltak, sikerült elég jól elsajátítania az emberi beszédet Nürnbergben, s amikor már kezdett beszámolni emlékeiről, egy ismeretlen tettes 1833. december 16-án Ansbach városában halálos sebet ejtett rajta, s 18-án meghalt. Valószínűleg előkelő származású, örökösödési bonyodalmakat okozó gyermek lehetett – talán a badeni nagyhercegség

félreállított örököse volt. Az ansbachi várkertben, a merénylet (de nem a halála) színhelyén felállított emlékoszlopon az alábbi felirat olvasható: HIC OCCULTUS OCCULTO OCCISUS EST ('itt ölték meg rejtélyesen a rejtélyest' /Ráth-Végh, 1964: 97/).

Paul Verlaine a korába nem illeszkedő furcsa idegen szimbólumaként használta fel a más írók által is feldolgozott alakját. Róla szóló versét 1873 augusztusában írta a Petits-Carmes börtönében. Jelentősebb magyar tolmácsolói közül az alábbiakban Szabó Lőrinc (Verlaine, 1960: 127–129), Franyó Zoltán (Verlaine, 1960: 324), Faludy György (1988: 509) és Hetzron Róbert (1988: 2) fordításait közlöm az eredeti mű idézése után.

Gaspard Hauser chante

Je suis venu, calme orphelin,
Riche de mes seuls yeux tranquilles,
Vers les hommes des grandes villes:
Ils ne m'ont pas trouvé malin.

A vingt ans un trouble nouveau,
Sous le nom d'amoureuses flammes,
M'a fait trouver belles les femmes:
Elles ne m'ont pas trouvé beau.

Bien que sans patrie et sans roi
Et très brave ne l'étant guère,
J'ai voulu mourir à la guerre:
La mort n'a pas voulu de moi.

Suis-je né trop tot ou trop tard?

Qu'est-ce que je fais en ce monde?
O vos tous, ma peine est profonde:
Priez pour le pauvre Gaspard!

Gaspard Hauser dalol

Csak szemeim kincse ragyog
s jöttem velük, bús árva, csendes,
a nagyvárosi emberekhez:
és ők azt mondták, hogy csalok.

Húszéves lettem, s valami
szerelem nevű furcsa hőség
szivembe súgta, hogy a nő szép;
de én nem voltam szép neki.

Nem ismertem hazát, királyt,
s bár túlságos bátor se voltam,
hősi halálról álmodoztam;
s nem érdekelt a halált.

Későn jöttem? Korán? Miért?
Mit keresek én e világban?
Meghalok a szomorúságban;
imádkozzatok lelkemért.

(Szabó Lőrinc)

Gaspard Hauser dalol

Így jöttem, árva, halk gyerek,
nagyvárosokba bús, de gazdag
szememmel – ám számár kamasznak
neveztek ott az emberek.

Alig húszévesen pedig
új kín: a Vágy nevű talány ért;
rajongtam minden szép leányért,
de én nem voltam szép nekik.

Hazám, királyom nincs; habár
nem voltam bátor, hősies sem,
úgy vágytam, hogy mint hős elessem –
de szép halál sem int ma már.

Későn jövök? korán? Mi hát
a céloom itt e furcsa honban?
Ti emberek, nagy bánatom van,
szegény Gáspárért egy imát!

(Franyó Zoltán)

Caspard Hauser énekel

Megjöttem egy nap, elhagyott,
szelíd szemfényű, csendes árva
az emberek nagy városába,

s ők elfogadtak, úgy-ahogy.

Húsz bús évemmel megcsapott,
mint villám, a szerelem lángja,
beleszerettem minden lányba,
de ők azt mondták: csúf vagyok.

Hazát kerestem és királyt,
s bár féltem, mentem a csatába,
hogy meghaljak, de mindhiába,
mert még a halál sem kívánt.

Korán, későn szült a világ?
Tudom, felesleges vagyok.
Oly nagy a kínom! Mondjatok
szegény Caspard-ért egy imát.
(Faludy György)

Hauser Gáspár énekel

Magányos, árva, halk, nyugodt,
Nagyvárosokba jöttem én el
Szememben égő tiszta fénnel:
S okosnak nem találtak ott.

Húsz éves lettem és a nők,
Szerelmi lángot gyújtva bennem,
Oly szépnek tűntek a szememben:

De nem találtak szépnek ők.

Bár honért, hősi tettekért
S királyért lelkem sosem égett,
Csatákon vágytam lelni véget:
Belőlem a halál se kért.

Későn születtem, vagy korán?
Számomra most mi a teendő?
Gondoljatok szegény esendő
Gáspárra imátok során.
(Hetzron Róbert)

A fordítók közül külön érdemes kiemelni a méltatlanul elfeledett budapesti születésű Hetzron Róbert (Robert Hetzron, eredeti nevén Herczog Róbert, 1937–1997) amerikai nyelvész alakját. 1956-ban éppen felvették az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, amikor a szabadságharc leverése miatt ő Franciaországba emigrált. 1957–1961 között Strassburgban, Párizsban, Jeruzsálemben és Bécsben tanult nyelvészetet, majd 1961 őszén Izraelbe költözött, s a Héber Egyetem hallgatója lett, ahol 1964-ben végezte el a sémi nyelvek szakát. Ez év őszétől a University of California Ph. D. programjába kapcsolódott be, mégpedig a közel-keleti nyelvek részlegén. Etiópiában végzett terepmunkát, a sémi és a kúsita nyelveket vizsgálta (1965–66), s megszerezte a Ph. D. fokozatot. Közvetlen ezután kinevezték az egyetemre oktatónak, s Santa Barbarában telepedett le.

Életében öt könyve és több mint hatvan tanulmánya jelent meg, nem említve igényes ismertetéseit, az általa írt könyvfejezeteket és lexikon szócikkeket. Megalapította a *Journal of Afroasiatic Languages* című folyóiratot (1987). A nyelvléírás szinte minden szintjével (fonológia, morfológia, szintaxis) foglalkozott, mégpedig elsősorban afroázsiai

anyagon (a még Magyarországon megismert héber, majd az amhara, az Etiópiában megismert gurágé, kúsita nyelvek). A magyar nyelvről írt tanulmányai elsősorban nyelvünk prozódijával, fonológiájával, morfofonológiájával kapcsolatosak. Munkásságában az elméletalkotás és az adatgyűjtés, adatkezelés mintaszerű harmóniában volt. Általános nyelvészeti szempontból elsősorban a szórendről illetve a fonológia és szintaxis kapcsolatáról írt tanulmányai jelentősek.

IRODALOM

FALUDY GYÖRGY (1988): *Test és lélek. A világlíra 1400 gyöngyszeme*. Bp., Magyar Világ

HETZRON RÓBERT (1988): *Legszebb verseim. Műfordítás-gyűjtemény*. Santa Barbara, A fordító saját kiadása

HETZRON, ROBERT: Magyarországon nem része az emberi jogoknak az eltérő nyelvészeti vélemény. In: SZ. BAKRÓ-NAGY MARIANNE – KONTRA MIKLÓS, szerk.: *A nyelvészetről – egyes szám, első személyben*. Bp., A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1991. 63–74.

RÁTH-VÉGH ISTVÁN (1964): *Tarka históriák*. Bp., Gondolat

VERLAINE, PAUL (1960): *Válogatott versei*. Szerk. SZEGZÁRDY-CSENGERY JÓZSEF. Bp., Corvina